

S O K F É L E .

90. Szám. Béts. November 8-dikán. (38) 1833

Emlékeztető Jegyzetek.

N o v e m b e r .

6 Nov. — 1792. Ütközet Jemappe mellett; a' Frantziák közt mint Szabados hartzol Lajos Fülöp a' mostani frantzia Király. — 1813. Ferentz 's Sándor Tsászárok fényes bémentelt tartnak ma Frankfurtba.

7 Nov. — 1307. Tell Wilhelm agyon lövi Gesslert. — 1631. Tilly serege megsemmisítették Gustav Adolf által. — 1785. A' Josephinum létesü. Bétsben. — 1793. A' Convent egész Frantzia Országból kitiltja a' vallást. A' sirkertekre ezen felírást téteti: „*A' haldl örök álom.*“ Gobet (püspök) megjelen ma papságával utoljára egész-Ornatusban 's eltagadja a' Convent előtt az Istent, Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. — 1805. Napoleon főhadiszállása Lintzben.

8 Nov. — 1620. V Fridrik Rhénusi Palatinus (télkirály) Prágánál elveszti az ütközetet, véle Tsch Országot 's Választó-Méltóságát. — 1805. Davoust megveri az Austriaiakat.

Rets - M ó r i t z .

Honn-fiaihoz nemes vonszadalom hevíti a' Nemzetiségére méltán kevély Magyarnek keblét, és szerény érzet gerjeder szívében, az áldott Pannon határin túl is — bár mely ég hajlat földjén létező vére iránt. Méltó is hogy hazafi indulattal különböztessük kivált azokat, kik édes Honnokból kül földre távozni kénytelenek lévén, betsületére vannak eredetiségeknek, és így a' Magyar név ditső tiszteletességének. Ily indulat útasításából német íróvány szerint közlöm röviden — élet ismertetését egy az idegen táj tiszteletére érdemesedett Magyar származatú Művésznek. — *Rets Mórítz* szép Mesterségeknék Sax. Kir. Académiájában Festői mű-Toldalék a' M. Kurirhoz. 90 (38)

vészet szakának Professora Dresdában, született ugyanott 9-dik Decemb. 1779 -dik eszt. Magyar Országi eredetű eiei Protestans Vallások üldöztetése miatt kiszármozván -telepedtek oda. — Attyát, titkos Hadi Titoknokot életének 8-dik évében vesztvén el, testvérével igen derék Anyja gondossága alatt neveltetett. — Gyermekségének már 'sengéjében mély érzemény, és férfias határozottság minői jelelék őtet, ez támasztá benne azon fiú szép ingerelmet: hogy édes Annyának egykor gyámoltója legyen, 's ez idővel teljesedett is. — Agoston bátyyával gyermekségek oltá legkedvesebb foglalatosságok rajzolás, és képek színezése vala. Ebbéli dolgozásaikra egymásnak gondolatokat adván fel, 20-esztendőig szorgalommal folytatott napló könyvekben ezeket, és más nevezetes napi történeteket rájzba iktatták, mely gyűjtemény idővel való művészi betsessőget is nyert. Mórítz ember főket is annyira ügyesen, és behatólag faritskált fából, hogy az értők gyönyörrel nézték azokat. — Eltelve héverő képzetekkel, minden illetlen, és igasságtalan iránt felettébb érzékeny, az igazhoz rendületlen ragaszkodó, betsület szerető, olykor zavaros kedvű, megint tréfás, és tsintalan, de tsakhamar komoly és magába tért -tulajdonok jeleivel nevededett felserdült korig *Rets Mórítz*, a' fennebbi, az öröklő iránt vonzó vágy lángolván keblében. — A' két testvérek 20-dik éveikig nevedének — azon kívül, hogy Művészeti pályára leendő fellépéseket tsak sejdíthették volna is. Az erdei magány kedvellése, és oly kinézése, hogy rajzó vágy vonzadalmára nézvé is arányos körbe lép, eleintén azon elvet támasztá Mórítzban hogy Vadászságra adja magát, de ezzel ellenítéletét nyilatkozttatá házi Tanítójok; — ki mondván: *hogy Mórítznak tanúlsra jó feje légyen ugyan, mind az által, érzetéből azt nézi ki, — hogy benne — Fes-*

tdi fennebbi szellem egydb tulajdonok felett elbsleg ldtelik. Ezen arányosan eltalált itélet osztatá szét — a' két testvérek jövendője felett addig borongló homályt. Ágoston tadjéki, Mórítz történetek festését választák Művészi tárgyaikúl, melynek következésében *Mórítz* 1798-dik eszt. be lépe az Académiába — Az utánnozás noha kedvetlenítette, mivel elméje, 's szíve képzeti szoktak vala teremteni, mind az által oly gyorsan haladott előbbre, hogy nem soká Professor Grassi alatt tanulhatott. Mindent könnyűleg fogott fel, és találásai közhelyhe hagyást nyertek; ugyan is — mély érzet, fennebbi költő képző erő, és ennek kellemes játéki, meglepő hájjal egyesülve lebegének dolgozásain. — Az 1806 és 1814 eszt. háborúk vést terjesztő szenvedélyei Művészüinket is kemény tsapásokkal szorongatták. Ugyan is, hozzá tartozandóknak minden tekintethe ő lévén véd, és ápoló segédje katonai tsopor-tos száláslások terhei is vállán suljongának. Ily áldozatok súlyát annyival behatóbban érzé a' Mesterség ditsőjéért lángoló iffjú, mivel ezek miatt kelle fel hagy-nia Olosz országba szándéklott utjával, és rész szerint reá jutott, rész szerint izzadó iparral szerzett vagyón-káját is ezen időnek dühöngő fergetege emészté fel. — Ellenére lévén minden nemű után követés, dolgozása-ira nem szeretett oly tárgyakat választani, melyeket más festők már sokszor meg újjítva készítettek, ellen-ben gyönyör kedvét találá a' Romános költésnek bájoló mezején, és belsőjében fel hevülő képzetei leggyengé-debb, legelmésebb érzeteinek adának színes létet. Ily való mester etsettél feste ő Göthe, és más jelesebb költők munkáiból szíve érzetét élesztő kijelelt scéná-kat. Valamint költői érzés senege tűnik elé minden dolgozásaiban, úgy az állásbéli arányos helyhezét hi-bátlansága, és ki világitás természetes alkalmaztatása

jelesítik azokat. Nem kevesebb emelkedett lelkeségét jelelik nevezetes versezetek elibe készített rajzai. — 1826-dik eszt. 26 lapot rajzolt, és radirozott *Göthe* — *Faustjához*, melyek meg elégedő helybe hagyást nyertek Londonban is, sőt ugyan ott rézbe metszve utánnoztattak és Frantzia országban nemkülömben, mint Britanniában megalapíták Művészi nevének érdemességét. 1816-dik eszt. két közép nagyságú oltár táblákat festett. 1822-dik eszt. *Schiller* minden munkáihoz ön fel találó idomja szerint való Rajzok készítésével bizta meg ötet *Cotta*. — Érzetinek bájoló valóját képben előadó rajz elvek nagy számmal várnak nálla jobb időkre. — Mint portrait festő, hasonlítás fel találásában, a' képhez tartozó részek jó izlésű elrendelésében, és elevenítő színlésben is igen szerentsés *Rets*. Ismételve is festő ő a' Saks. Kir. Hertzegeket, és Hertzegnéket. — Ohajtani lehetne azomban, hogy portrait festések helyett — mely munkával halmaztatik — elevenítőbb buzditással serkentetnék: szíve rejtekében fogant eredményeket Művészeti létre hozni. — *Rets Mórítz* 1816-dik eszt. szép mesterségek Akadémiájának Dresdában valóságos tagja, és 1824-dik eszt. ugyan abban Professor leve.

Cserey.

Voltaire és Piron.

Voltaire és Piron között egykor nagy szótsata támadt. Egyik sem akart a' másiknak engedni. Minde-nik erősen ragaszkodott a' maga állításához; míg végre Voltaire elmességét vévén segítségül Piront letorkolta. Ez kigúnyoltatva és megsértetve elmegy 's gondolkodik, mi módon bosszulja meg a' gyalázatos megbántást. Másnap szalad Voltairehez, 's krétával ezt írja ajtajára: „*Gazember*.“ Voltaire, a' ki éppen az

ajtó közelében vala, lassú zörrenést hallván, kinyitja az ajtó, hallja hogy a' léptsőkön valaki lefelé gyorsan szalad; de mivel nem láthatta ki legyen, az ablakhoz siet, 's észre veszi, hogy Piron ugyantsak lábel. Egy pár óra mulva Voltaire Pironhoz megy, a' ki ezen véletlen látogatás által annyira meg volt lepve; hogy alig rebegethető ki ezen szókat: „alázatos szolgája! mitsoda különös szerentse, illy megtiszteltetésemet lát-nom!“ — „Alázatos szolgája,“ — viszonzó Voltaire, — „éppen ma reggel olvastam az úr nevét az ajtómon, azértis kötelességemnek tartottam személyesen viszont meglátogatni.“

Burnót, Szelentze, Dohány, Pipa.

Ha valaki magát különös szolgálatja, hivsége, tudománya, 's mestersége által kimutatja, Tsászárok, Királyok, Hertzegek, Grófok, Férjfiak, valamint Aszszonyok, kegyeknek 's tiszteleteknek megmutatására ollyatén érdemes személyeknek aranyszelentzétet brilliántokkal vagy gyöngyökkel kirakva, vagy tulajdon artzképekkel (Portrait) felékesítve, szoktak ajándékozni; már az természetes, hogy az így megtisztelt személyek, tiszteltetések jelét bizonyos alkalmatosságkor láthatóvá teszik, hogy ne mondjam: mások kérdeknek vele, 's méltán! innen következik, hogy a' ki eddig burnótozott (tubákolt) ezután annál kevésbé hagyja üresen szelentzétjét, a' ki pedig eddig nem szipantgatott, most valóban elkezdí, mert üresen tsak nem fogja másoknak praesentálni; ezektől jön lassan lassan a' szokás az alsóbb osztályokhoz is „Regis ad exemplum totus componitur orbis.“ A' burnót már régen divatoz, sőt 1670 oly közönséges volt, hogy Ósztria szükségének látá a' burnót árendát behozatni, 's

száz évvel később úgymint 1770, 129000 forintot hozott be évenként. — — Egészen másképp van a' dolog a' pipákkal, 's dohánnyal, legalább sehol sem olvasuk, hogy régenten valakit pipával tiszteltek volna meg érdeméért; sőt a' ki még csak 50 év előtt is dohányzott Bétsben, a' miveltebb publicumra számot nem tarthatott; a' dohányzás egészen a' katonáknak, fiakereknek, kotsisoknak 's a' t. néhány itt ott találkozó napkeletieknek, úgymint Görögöknek 's Törököknek; volt hagyva; — — a' dohány sorsa, valamint valamely Nemzeté valóban nem utolsó helyet foglal a' Történetek között; a' dohányzók 's szippantók kedvéért (magam is az előbbiekhöz, tartozom) itt egy rövid átnézet a' dohányról: 1492-dik évben, midőn a' Spanyolok Cubába érkeztek, vevék először észre a' dohányzást; 1565 körül már sok hires európai fűvész (Botanicus) a' dohányt, mint valami különös növevényt behozta kertjébe, 's szorgalmasan ápolgatta; a' 16-k század elején kezdett Keletindiában a' dohány termesztés divatba jönni; 1604 I Jakab Angoly Király a' dohányt való élést minden módon akadályoztatni akarván, nagy adót vetett rá, de mivel ez által sem boldogálhatott, egy könyvet irt a' dohány ellen, ily cím alatt: „Misocapnos,“ 1610 kezdettek Constantzina-polyban először vele élni, de hogy ezt nevetségessé tehessék, egy Töröknek, kit a' dohányzáson rajtakaptak, orrát átfúrván, a' pipát beléakaszták, 's az útszákon alá 's felhúrtolták; — 1631 hozták be Szászországba a' Svécus Katonák, 1634 Oroszországban orr elvágás mellett volt a' dohányzás megtiltva; 1624 VIII Urban Pápa Egyházi átok alá veté mind azokat, a' kik a' templomban szívni merészlenének; ezt megerősíté XII Intze Pápa, a' kik a' Sz. Péter templomban ezt tennék. XIII Benodek mindazáltal ezt eltörlé,

mert ő magá ts nagy kedvellője volt; 1684 Ejszak-Német Országban a' Protestans Papok egészen ellene szegültek, azt lélek rontónak 's közvetetlenül az ördög művének nevezték; 1750 a' Portugálii Király bérbó adta a' dohány kereskedést $2\frac{1}{2}$ millio tallérért; a' Spanyol Királynak évenként 7,330,933 tallért hozott be; 1770 Ósztria jövedelme a' dohányból 806,000 tallért; 1780 a' Frantz. Királyé 29 millio livres, vagy is 7,250,000 tallért; 1769 Dániáé 40,000 tallért; mind a' két Sici-liáé 446,000 tall. ; mindössze tehát ezen hat tartományé 18,372,933 tall. — Azomban nagyon hihető, hogy mi-nekelötte a' Spanyolok észrevették, Ásiában, kiváltkép pedig Persiában 's Chinában éltek már a' dohánynal; — minden fenyegetések, intések, büntetések, kár, az adó nevelése sem akadályoztathatá meg, hogy a' dohány egész Európában el ne terjedjen; 's most au-nyira erőt vett, hogy már nem piperkötz (Stutzer) ha tsak tajték'pipával nem lépdegél az útszákon alá 's fel. — Hát te kedves hazám, melynek egy nagy hézagát a' dohány természet pótolja, mennyit veszel be éven-ként? — szeretném tudni, de mink azt is, mennyit hoz be Hertzeg Esterháznak a' gyapjú? külföldi la-pokból tudjuk meg! et sic porro!!

A' g y é m á n t.

A' természetnek ezen nagy betsű adománya a' ke-resztény időszámítás előtt tsak néhány századokkal lett ösméretessé; de a' köszörülését tárgyázó mester-ség tsak az esetnek tulajdonítható; Berqueni Lajos Brüggei lakos vala az első, ki tizenötödik század kö-zepe táján a' gyémántnak e'féle pallérozását figyelme-nek tzélpontjává vevé. Sorel Agnes vala az első, ki Frantzia Országban gyémántokkal magát felekesíteni

kezdé. A' legjelesebb gyémántot Polcondából, Visapurból, 's Bengalenből hozák; 1728-ban feltaláltatott Braziliában a' gyémánti verem. Az eddigi ösméretes gyémántok között szépségére nézve előséget érdemel a' nagy mongolé, mellynek formája közébben keresztül metszett tojást képez, 's 11,723,178 frankra betsültetik, A' toskáni főhertzeg gyémántja tzitrom szint játszik, 's betsét 2,608,535 fr. teszük. Frantzia Ország koronája kettőt foglal magában, az úgy nevezett Sancy gyémántot, melly 600,000 fr. került, de sokkal többet ér, és az úgy nevezett Pitt, vagy regent gyémántot, minthogy az orléáni hertzegtől frantzia országnak uralkodójától tizenötödik Lajos részére Pitt nevű angoltól vétetett, értéke 2,500,000 fra vevése alkalmával tétetett, melly azonban kétszer annyit ér. A' legnagyobb gyémántot az orosz udvar bírja, ennek nagysága egy galambtojásnyi, bizonyos indiai granatéros zászló allyától el szökvén malabári hertzegnél szolgálatba lépett, hol tartózkodása alatt a' Scheringi templomban ragyogó hires szobor gyémántból képzett szemének egyikét szerentsésen eltökitni ohajtott alkalmat nyere. Zsákmányát inuen elszökése alatt bizonyos hajókaptányinak 50,000 fert eladta; ez 500,000 fr. egy zsidónak általengedé, ki még drágábban eladá ama görögnek, kitől 1772-ben az orosz tsászárné 2,500,000 fr. kész, 's élete hoszszáig tartandó 100,000 fr. nyugpénzen megvévé.

Trémel Miklós.

R e j t e t t s z ó.

Öt betüből állok, sokszor tele raknak,
 Üresen nem tetszem a' kérő uraknak
 Három elsőm tágas szemérmének allja
 Legjobb dohány tartó, azt kiki megvallja.
 Három utolsóban sokszor el akadnak
 A' terhes szekerek, 's van baja a' vadnak.
 Káros két utolsóm, mikor az vízből áll,
 De vashól jó szerszám, ha talpakat szurkál.